# ANGYALFFY MÁTYÁS ANDRÁS (1776–1839)

## a honi agrár-ismeretterjesztés *„méltatlanul háttérbe szorított közkatonája”*[1]

FÜLÖP ÉVA MÁRIA — HOZÁK ATTILA

A szakirodalom Naszály település szülötteként tartja számon a tudományos ismeretterjesztést minden nehézség ellenére töretlen elhivatottsággal felvállaló Angyalffy Mátyás András (Naszály, 1776. febr. 5.[2] — Pozsony, 1839. márc. 17.[3]) georgikoni tanárt, agrárszakírót.[4] Életéről mindeddig kevés hiteles adat állt rendelkezésünkre, egymásnak ellentmondó tények, illetve hiányosságok jellemzik a róla szóló híradásokat. A szakirodalom sem foglalkozott behatóan művei (így például két gazdasági folyóirata) értékelésével.

Angyalffy születése helyét illetően, annak maga is Komárom vármegyét nevezi meg. 1824 szeptemberében, egy rosta-típusról szólva, folyóirata, a *Mezei Gazdák’ Barátja* hasábjain a következőket írta: „*…sőtt a’mellyet szülöttem (Komárom) Vármegyében, nevezetessen Ágostyán nevezetű német faluban Tata mellett még a’ jobbágy emberek is nem csak használni, hanem készíteni is tudnak…*”[5] Megjegyzése a tájék beható ismeretéről tanúskodik.

Naszály possessio a 18. században az Esterházy József gróf (1682–1748) által 1727-ben megvásárolt tatai domínium tartozéka volt. A településen többségében református jobbágyok éltek,[6] ennek következtében Angyalffy a rá vonatkozó, sajnálatosan kis számú publikációban, református naszályi jobbágyszülők gyermekeként szerepel. A helyi

---

[1] PINTÉR, 1987. 37.

[2] A szakirodalom általánosan ezt a dátumot közli, ám Balásházy Jánosnak az Angyalffy halálát mindössze 5 évvel követő nekrológjában az 1776. február 7-i dátum szerepel. BALÁSHÁZY, 1846. 85.

[3] „*Aº 1839. Martius 18. adlatus est pro Sepultura mortuus: Mathias Andreas Angyalffy / Noszály in Hungaria. viduus. Professor oeconomiae ruralis. / 63 ann. / Rom. Cath. / apoplexia. / Sepultus in Coemeterio Lazarethano*.” Sv Martina Part V. p. 108. (a pozsonyi városi Szt. Márton plébánia halotti anyakönyve) *record-image_33S7-9R7Q-YGY (1).jpg* (letöltés 2016. júl. 20.).
A bejegyzés megerősíti az 1776. születési évet, valószínűsíti az elhalálozás március 17-i dátumát. Ez utóbbi napot jelöli meg a *Jelenkor* híradása, s ezt a dátumot közli a Magyar Tudós Társaság kiadványa és a Balásházy-féle nekrológ is. *Jelenkor*, Pest, 1839. (ápr. 3. szerda) 27. sz.; „*Az academia’ elhúnyt tagjairól. 33) Angyalffi Mátyás, levelező tag.*” *Magyar Tudós Táraság’ Névkönyve*, 1840. 207.; BALÁSHÁZY, 1846. 85.

[4] A 2015. évi, keszthelyi uradalomtörténeti konferencián tartott előadásunk szerkesztett változata a MMgMK-ben megjelent tanulmányunk összegzése. FÜLÖP, 2015.
A naszályi Angyalffy Mátyás Általános Iskola tanára, Hozák Attila — akinek lelkes lokálpatriotizmusa nagyban elősegítette az Angyalffy pályafutásának lehető feltárását és bemutatását célozó, említett feldolgozás elkészítését is —, tanulmányunk megjelenése után, tovább folytatta a település neves szülötte életútjára vonatkozó dokumentumok gyűjtését. Kutatásához, a primer források feldolgozásához Schmidtmayer Csaba, a tatai Kuny Domokos Múzeum munkatársa nyújtott segítséget.
Jelen dolgozatban a 2015. évi publikációban közölteket gazdagító, az életrajzot pontosító/kiegészítő adatok a Hozák Attila által feltárt okmányokból származnak.

[5] MGB I. Darab Nro. 12. Sept. 18. 1824. p. 182.

[6] Az 1740-es években az uradalom falvaival új, az értékesítési lehetőségek bővülését jelző, a pénzjáradékot előtérbe helyező szerződéseket kötött. Naszállyal 1745-ben született meg a contractus. A többségében valóban református magyar subditusokat tekintve, „*A contractus így kitért arra is, hogy a földesúr tudta és engedelme nélkül új prédikátort, (iskola)mestert vagy notáriust nem fogadhattak. A vasár- és ünnepnapokat meg kellett tartaniuk és továbbra is szolgáltatniuk a tatai plébánosnak*.” MNL OL ETL P 198 Fasc. 38. N. 824. pp. 51–56., 57–58. Gróf Esterházy József, Balogh Ferenc. Tata, 1745. okt. 1. Közli: FÜLÖP, 2000. 109–114., 115. 18. j.

Református Egyházközség születési anyakönyvében viszont nincs bejegyzés fiúgyermek kereszteléséről az Angyalffy születése éveként jelzett évben.[7]

Naszály a katolikus egyházkormányzati szervezetben, a győri egyházmegye joghatósága alatt, ekkor az uradalmi központ Tata plébániájához tartozott. 1776. február 14-én a tatai plébániatemplomban megkereszteltek egy Mátyás András nevű gyermeket („*Mathias Andreas Cath. ex Naszal*"), *Georgius Engelmon* molnár, a naszályi uradalmi malom bérlője és felesége, *Clara Milvasser* fiát.[8]

Az Angyalffyra vonatkozó irodalomban fellelhető két születési dátum (1776. febr. 5., ill. 7.) közelsége miatt reálisnak tűnő keresztelési időpont, továbbá a Naszály filia anyaegyházában, a tatai plébániatemplomban történő anyakönyvezés, valamint az azonos kettős keresztnév, s a későbbi, feltehetően felvett vezetéknévnek fordításul kívánkozó apai vezetéknév alapján, jó eséllyel valószínűsíthetőnek találjuk, hogy e bejegyzés Angyalffy Mátyás Andrásra vonatkozhat. Angyalffy szerzőként, és minden hivatalos és magánjellegű iratában használt vezetéknevét illetően, joggal merülhet fel a felvett név lehetősége.[9]

Naszály faluban 6 kerekű gabonaőrlő vízimalom működött a Zúgó patakon. A tatai domíniumban, ezen a mészkőhegységekből felfakadó vízforrásokban oly gazdag területen, természetes módon, a vízi mesterségeknek, s így a malmoknak is nagy gazdasági jelentőségük volt. A reformkorban, az uradalomban 35 vízimalom működött, a nagyobbak közül az egyik tatainak és a naszályi malomnak 6 kereke volt. Feltehetőleg a malombérletből származhatott az a jövedelem, amely megteremtette Angyalffy Mátyás András iskoláztatása, képzettsége, műveltsége megszerzésének anyagi alapjait. A család tehetős voltára utal a szülők házassági tanúinak választása is: az 1775. május 31-én kötött frigy[10] tanúi „*Dominus Spectabilis Raÿmundus Novak in Heillenstein… in Styria*[11]", jószágkormányzó (*Administrator*

---

[7] A kutatást (megelőző és követő) 10 éves időhatárral, az egyházközség minden típusú anyakönyvét vizsgálva végeztük el, a családra vonatkozó adatok reményében.

[8] MNL OL X Mikrofilmtár. Tata rk. születési anyakönyvek 1759–1779, 1779–1803. (dobozszám A 1933) Tata, 1776. febr. 14. p. 416. Tata plébánia, Kereszteltek anyakönyve („*Georgius Engelmon molitor*" és *Clara Milvasser* fia: *Mathias Andreas*; keresztapa az almási molnár, *Andreas Hodlekner, „Molitor in almas Cath*.", és neje, *Anna Maria Gedl*)

Megjegyezzük, hogy ugyanezen plébánián, 1781. jan. 16-án, András nevű naszályi fiúgyermeket („*Naszaliensis Cath.*") kereszteltek. Édesapja ugyancsak „*Georgius Engelmon molitor*", de az édesanya vezetékneve más: *Clara Rott*. (Az anyai vezetéknevet illetően, a szülők házassági anyakönyvi bejegyzésében is *Rot* szerepel — l. alább. Az 1776. évi bejegyzés anyai vezetékneve egyértelműen foglalkozáshoz köthető, talán ragadványnév?) Keresztszülők az 1776. évihez hasonlóan, az almási molnár, *Andreas Gottlekner* és neje, *Anna Kedl* házaspár. A keresztszülők esetében, a német vezetéknevek fonetikus írása magyarázhatja a lejegyzésbeli különbségeket. MNL OL X Mikrofilmtár. Tata rk. születési anyakönyvek 1759–1779, 1779–1803. (dobozszám A 1933) Tata, 1781. jan. 16. Tata plébánia, Kereszteltek anyakönyve

[9] „*A családnév-magyarosítások… gyakorlata a reformkorban kezdődött*…" Lehetőséget adott erre I. Ferenc (1792–1835) 1814. nov. 13-án kiadott engedélyező rendelete. KARÁDY Viktor–KOZMA István: *Családnév és nemzet. Névpolitika, névváltoztatási mozgalom és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Budapest, 2002. Idézi: JUHÁSZ, 2005. 197.

Az ELTE Egyetemi Levéltárában fellelt adat szerint, 1794-ben „*Mathias Engelmon*" nevű hallgató iratkozott be a Pozsonyi Királyi Jogakadémiára. Angyalffy alább hivatkozott levelei alapján, eddig fellelt, első „Angyalffy" névhasználata egy Prágában írt leveléből, 1800 februárjából származik. L. 15. jegyzet.

[10] A vőlegény *Georgius Engelmann*, naszályi molnár, nőtlen, katolikus, az ara *Clara Rot* hajadon — sajnos, az egyébként a legtöbb esetben az életkorokat is feltüntető anyakönyv életkorukat nem örökítette meg. MNL OL X Mikrofilmtár. Tata rk. házasulandók anyakönyve. Tata, 1775. máj. 31. p. 146.

Az Engelmon/Engelmann névváltozatra nyilván ugyanaz érvényes, mint fentebb, a keresztszülők kapcsán jelzett, az anyakönyv valószínűsíthetően nem német anyanyelvű bejegyzője által követett, fonetikus írásmód.

[11] Heilenstein (ma: Polzela, Szlovénia), település és területi közigazgatási egység a történeti Stájerország területén. Novak, Rajmund a Heilenstein területén fekvő Schönegg (Scheineck, ma: Šenek) kastély ura volt az 1770., 1775. években. Az önálló épületként a kastély mellett álló „*…chapel was constructed by Rajmund Novak, owner of Šenek at the time*." *http://www.gradovi.net/castle/senek_manor* (letöltés 2016. júl. 20.)

*Bonorum*),[12] valamint „*Dominus Joannes Aigner*”, uradalmi építkezéseket felügyelő officialis (*Aedilis Dominalis*) voltak.

Angyalffy Mátyás András tudását külföldi tanulmányútjaival[13] is mélyítette. A korában széles körű nyelvtudásáról méltán nagyhírű Angyalffy 1829-ben kelt beszámolója pontosan megnevezi az általa ismert nyelveket, anyanyelve mellett 7 nyelvet tüntetve fel: latin, görög, német, francia, olasz, angol, spanyol.[14]

Tanulmányai befejezése után, a pályájára vonatkozó irodalomban általánosan elfogadott nézet szerint, nevelősködött.[15] Sopronban, 1817-ben megjelent juhászati témájú munkája[16] felkeltette Festetics György gróf figyelmét. 1818-ban meghívta tanárnak a *Georgikonba*.[17]

A juhtenyésztés fellendülése — az állomány növelése és a nemesítés terén — a 18–19. század fordulóján bontakozott ki, az osztrák és cseh posztómanufaktúrák keresletére alapozva. „*A juhtenyésztés fontosságára Keszthely kapcsán feltétlenül utalni kell. Egyrészt Nagyváthy János munkáiban, főleg a halála után megjelent Magyar Practicus Tenyésztő*[18] *igen nagy jelentőséget tulajdonított az ágazatnak. Másrészt pedig gróf Festetics Imre Somogy és Vas megyei birtokain a háborús időszakban híres birkanemesítő kísérleteket folytatott, s erre alapozva jelentette meg korszakos, nemzetközi ismertséget hozó tanulmányát*.”[19]

A *Georgikonban* Angyalffy mint „*gazdasági másodtanár*”, majd, mint vezető tanár tevékenykedett. A hároméves Tudományos Gazdasági Iskolában a gazdatisztnek készülő

---

[12] A településen és környékén birtokos máltai lovagrend jószágán (Polzela címerében is szerepel a máltai/johannita kereszt).

[13] Nagy valószínűséggel, kísérőként vehetett részt a főúri sarjak tanulmányait lezáró, hagyományos európai körutakon— l. alább. Gazdasági folyóiratában, a MGB-ban fellelt utalások szerint, e tanulmányutak Svájcot és Angliát is érintették, pl.: „*Mikor Helvétiában útaztam…*”. *A’ rétek ’(kaszálók) megöntözéséről*. *Begtrup szerint*. MGB XII. D. Nro. 10. 1831. máj. 8. p. 145.

[14] *Elő-szó, A’ Hazafiakhoz. Angyalffy m. k*. MGB III. D. Nro. 1. 1829. jan. 1. p. 6.

[15] Az MNL OL P szekciójában, a családi levéltárak között őrzött Széchényi Családi Levéltár dokumentumaiban, Angyalffy által írt levelek találhatóak. Négy, gróf Széchényi Ferenchez írott, Prágában feladott magyar nyelvű levél 1800. dec. — 1801. ápr. között, további egy, német nyelvű levél 1817-ben kelt. A levelekből kitűnik Angyalffy házitanítói megbízatása a Széchényi családnál, illetve szoros kapcsolata a cenki rezidenciával. Témájuk tulajdonképpen köszönetnyilvánítás ajánlásokért, hogy ifjú mágnások külföldi tanulmányútjainak kísérőjeként alkalmazzák.

Gróf Széchényi Ferenc (1754–1820) felesége, gróf Festetics Julianna (1753–1724), Festetics György nővére volt. Angyalffy és a Széchényi család kapcsolata is szerepet játszhatott abban, hogy a Georgikon alapítója felfigyelt az 1817-ben megjelent kötetre. Továbbá, gróf Festetics Imre (1764–1837), György gróf öccse, aki úttörő jelentőségű munkásságot fejtett ki a nemesítési/genetikai kutatások terén, (Kőszeg)patyi (Vas vármegye) birtokán jeles negretti juhászatot tartott fent (így pl. első díjat nyert tenyészetével az 1829. évi, első pesti marhakiállításon). Megfontolandó, hogy Festetics a juhtenyésztést illetően elsősorban morvaországi juhtenyésztőkkel állt kapcsolatban, s a későbbiekben Angyalffy a brünni morva–sziléziai gazdasági társaságnak is tagja lett. Festetics 1818-ban (Kőszeg)patyon tenyészállat-kiállítást is rendezett, amelyről beszámolt egy brünni folyóirat is. Továbbá, Angyalffy első kötetének előszavát 1816. július végén „*Kroysbach nächst Oedenburg*”, azaz Fertőrákoson írta — tehát Kőszeg környezetében. Az ajánláshoz felvetődő adalékul, Festetics érdeklődését tekintve a juhtenyésztés iránt, talán ismerhették is egymást…

[16] *Grundsätze der Schaafkultur. Versuch eines auf Natur und Erfahrung gegündreten Unterrichts in der Zucht, Veredlung, Stallung, Wartung und Nutzung der Schaafe; nebst vollständiger Anweisung, ihren mannigfaltigen Krankheiten vorzubeugen, sie zu erkennen und zu heilen*. Mit besonderer und beständiger Hinsicht auf das Klima, und die landwirthschaftlichen Verhältnisse Ungarns bearbeitet von Matthias Andreas ANGYALFFY. Oedenburg, 1817. Bey Carl Friedrich Wigand. Ismerteti: *Tudományos Gyűjtemény*, 1823. III.

[17] „*A’ gazdasági tudományokbani jártasságáért, mellyet először is Grundsätze der Schafcultur, Sopron, 1817. czimű munkájával bizonyíta be, gróf Festetics György által a’ keszthelyi Georgiconban gazdaság’ professorává neveztetett ki…*” *A’ Magyar Tudós Társaság’ Évkönyvei*. Ötödik kötet. Buda, 1842. 217.

[18] NAYGVÁTHY János: *Magyar Practicus Tenyésztető*. Pest, 1822.

[19] KAPOSI, 2015. 15. 39. j.

Gróf Festetics Imre tanulmánya: *Die genetische Gesätze der Natur*. *Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen,* 1819. 22. sz. 169–171.

főpraktikánsok tanultak, akiknek a mezőgazdaságtan, jószágkezelés és gazdasági technológia tárgyakat tanította. A fennmaradt források tanúsága szerint, Angyalffy feladata lehetett a bérestanulók képzése is, mert megbízást kapott a részükre szóló tankönyvek megírására. E munkák elkészültéről azonban mindeddig nincs tudomásunk.[20]

Angyalffy az 1819/20. és 1820/21. tanévekben a Georgikon archonja tisztségét is betöltötte. E tisztség viselőjének feladata volt az elméleti és gyakorlati képzés összehangolása — utóbbit illetően a gyakorlati képzést szolgáló tangazdaság irányítása —, továbbá a tanárok pedagógiai munkájának ellenőrzése.[21]

A Georgikonban, az állattenyésztés oktatásán belül, a juhtenyésztés tudnivalóiról előadottak terén a hallgatók professzoraik, így Angyalffy könyveiből is tanulhattak.[22] A finomgyapjas merinóról szóló ismertetések nélkülözhetetlenek voltak a gyapjúkonjunktúra idején.[23]

A georgikoni oktatók a magyarországi uradalmak gazdasági alkalmazottaihoz hasonló módon, készpénz- és természetbeni (gabona, tűzifa, állattartás joga stb.) juttatást kaptak, továbbá az uradalom gondoskodott lakhatásukról. A családos oktatóknak az uradalom a városban bérelt vagy vett házat. Eszerint Keszthely mezővárosban lehetett lakása Angyalffynak is, hiszen családos emberként[24] élt Keszthelyen, itt született 1819-ben egy leánykája, 1821-ben Mátyás nevű fia.[25]

1823-ban, 5 évi keszthelyi működése után, Angyalffy Pestre költözött, hogy teljesen a gazdasági szakirodalom művelésével foglalkozzon. Gazdasági folyóiratai előfizetési ajánlataiból pontosan azonosítható pesti három lakása: kettő a mai Kálvin tér (a valamikori szénapiac) területéhez kapcsolódott, a harmadik az Országút (amely a mai Múzeum körút és a Károly körút vonalában haladt) bérházában volt található.[26]

Angyalffy Mátyás András munkálkodásának céljaként a honi mezőgazdaság javítását jelölte meg. Ennek érdekében, a szakirodalom és közvetlen tanulmányutak eredményei ismertetésével közvetítette a gazdálkodásban előttünk járó nyugat-európai mintákat, szorgalmazva azok hazai viszonyokra alkalmazását: „*Kedves Hazámfiai, mozdulni kell, előttünk sok példák vagynak, és csak a jót kell követni.*”[27]

A választott módszert tekintve, a hazai agrárium előbbre vitele érdekében kifejtett korabeli törekvéseket tanulmányozva, egészében megállapítható, hogy „*Az 1820-as évek gazdasági szakírói szintén a nyugat-európai minták több-kevesebb módosítással való meghonosítására, illetve közvetítésére törekedtek. Angyalffy… Mezei Gazdák Barátja című 1824-ben indított lapjában többek között Albrecht Thaer, az ismert német mezőgazdász*

---

[20] PINTÉR, 1987. 37.

[21] KURUCZ, 1996. 99.

[22] ANGYALFFY, 1817.; LIEBBALD, Julius: *Über die Zweckgemasseste Methode die Schaafe von den Blattern zu sichern.* Vienna, 1817.

[23] KURUCZ, 1996. 93–95.

[24] Felesége révén, Angyalffy Fellner Jakabbal, a hazai későbarokk építészet kiváló képviselőjével is rokonságban állott. A feleség, a tatai Rigler Terézia Jozefa 1779. márc. 18-án született, a tatai anyakönyvek tanúsága szerint. Apja Rigler Ferenc, az uradalom levéltárosa, anyja Fellner Borbála. A keresztszülők fellenthali Fellner Jakab uradalmi építőmester és felesége, Kristel Terézia. MNL OL X Mikrofilmtár. Tata rk. születési anyakönyvek 1759–1779, 1779–1803. (dobozszám A 1933) Tata, 1779. márc. 18. Tata plébánia, Kereszteltek anyakönyve
Érdekes adalékként, Fellner Jakab kapcsán szeretnénk megemlíteni, hogy Fellner maga is malomtulajdonos lett Tatán: 1758-ban, fele részben, tulajdonába került az 1749-ben épült, oromdíszéről Nepomuki Szt. Jánosról elnevezett őrlőmalom. JAKUS, 1992. 35.

[25] Az apa: „*Mathias Andreas Angyalfi, Catholicus, Professor, Ignobilis*”, az anya: *Theresia Josepha Rigler*. MNL OL X Mikrofilmtár. Keszthely rk. vegyes anyakönyvek 1819–1833. (dobozszám A 3766) p. 6., 59., 63.

[26] Megjelent könyveit ajánlja: ezekre vagy a „*portán*”, vagy nála, Pesten a Kecskeméti utca 530. szám alatt lehet előfizetni. MGB I. D. Nro. 18. 1824. okt. 30.; MGB VI. Darab Nro. 14. 1829. nov. 15. p. 224.; *Tudósítás. a' Mezei Gazdák' Barátja folytatásáról*. MGB XII. D. Nro. 10. 1831. máj. 8. pp. 255–256.

[27] MGB XII. Db. Nro. 14. 1831. máj. 22. p. 210.

*műveiből közölt magyar fordításokat. Így kerülhetett magyarul az olvasók elé Thaernek az angol mezőgazdaságról írott fontos összefoglaló műve...*"[28]

Nagyra becsülte gróf Széchenyi István munkásságát, felismerve jelentőségét az ország sorsának előbbre vitelében. 1830-ban, megjelenését követően, ismertette a fentebbi idézetben említett lapjában a *Hitelt*. Angyalffy ugyanis, önálló kötetei mellett, két alkalommal is megkísérelte gazdasági szaklap megjelentetését.[29] *Mezei Gazdák' Barátja* című, 1824-ben indított lapja a *Vasárnapi Újság* híradása szerint „*gazdasági Folyóirás, melylyel a két Hazának szolgálni kívánt*".[30] A folyóirat 1824. júl. 3. – 1825. jún. 25. közt jelent meg, majd 1829–1830-tól, ismét egy évig ki tudta adni. A lap utolsó száma 1831 júniusában látott napvilágot. Második lapkiadási próbálkozása, az 1832-ben mindössze hat füzet megjelentetését megérő, az indítás évében megszűnt „*Mezei Gazda. Vagy a' mezei 's házi gazdaság' minden ágaira terjedő Folyóírás*" volt.[31]

A *Mezei Gazdák' Barátja* folyóirat erényei közül, ki kell emelnünk a gazdálkodók munkájához gyakorlati tudnivalókkal (termelési technika/technológia, tapasztalatok ismertetése, szakirodalom ajánlása stb.) történő segítségnyújtást. Angyalffy feladatul tűzte ki, hogy a nagyobb gazdaságok jelentései alapján, sor kerüljön azok munkájának véleményezésére. Hasznosnak tartotta az utazásokkal történő tapasztalatszerzést, s annak közreadását, nem kevésbé „*ama' nevezetes Keszthelyi intézetben előforduló jelessebb tapasztalások"* [32] közkinccsé tételét.

Közölte a beküldött gazdasági tudósításokat, saját lapalji kommentárjaival, vagy, vita esetén, hosszabb válaszokkal ellátva. Az országot területét illetően, teljességre törekedve, széles földrajzi körből merített. Nem feledkezhetünk meg rendszeres könyvismertetéseiről, ajánlásairól, a külföldi szakirodalom és a hazai jeles munkák tekintetében egyaránt.

Angyalffy támogatói köre vizsgálatára lehetőséget ad az 1829 márciusában közölt, összesen 238 példány megrendelésére terjedő előfizetői lista, a legteljesebb adategyüttes a lap előfizetőiről.[33] Viszonyításul, Pethe Ferenc 1814 januárjában megindított *Nemzeti Gazda* című lapja előfizetőinek száma 180–240 között mozgott,' a kiadványt mindössze négy és fél éven át tudta életben tartani. 1829 első felében a Lánghy István (1796–1832) és Lencsés Antal gazdatisztek által útjára bocsátott, *A Természeti, Gazdasági és Mesterség Esméretek Tára* mindössze 150 előfizetőt gyűjtött, a kiadvány már 1830-ban megszűnt.[34]

A történeti kutatások sok tanulságot nyújtó területe a valamely kezdeményezés köré csoportosulók csoporton belüli kapcsolatainak, viszonyrendszerének, sőt, a cél megvalósulása, vagy éppen sikertelensége után, a csoport tagjai további életpályája alakulásának vizsgálata. A Széchenyi körül formálódó támogatói körhöz hasonlóan, a MGB

---

[28] THAER, Albrecht: *Einleitung zur Kentniss der Englishen Landwirschft.* I–III. Hannover, 1798.

[29] Mindkét folyóirat megtalálható a MMgMKt-ban.

[30] *Hírlapirodalmunk a 19. században. Első közlés. 1801–1830. Vasárnapi Újság*, Pest, 1863. február 22. 10. évf. 8. sz. p. 67.

[31] Bevezetőjében arra utalt a folyóirat célját illetően, hogy „*figyelmetes szemmel fogja követni és közleni mind azt, a' mi Hazánkban 's a' Külföldön Honunk gazdasági 's mesterségi előbbrehaladására szolgálhat*." A megjelent cikkek jó része a Nyugat-Európában tanulmányúton lévő András fiának tapasztalataira épült, nem egyszer összehasonlítva a hazai és ottani állapotokat. Ebben a folyóiratában, eltérően a MGB példányaitól, metszeteket is közölt. Teret adott gyakorló gazdák beküldött közléseinek, gazdálkodási tanácsokat adott birtokosok és gazdatisztek számára. MG II. füzet 1832. Pest; BALÁSHÁZY, 1846. 84.

[32] MGB XII. Db. Nro. 14. 1831. máj. 22. pp. 214–215.

[33] *Előfizetők' Lajstroma*. MGB III. darab Nro. 25. Márc. 26. 1829. pp. 392-408.

[34] VÁRI, 2002. 15., 16. j. *http://www.szociologia.hu/dynamic/0202vari.htm* (letöltés 2014. jún. 19.); *http://mek.oszk.hu/00000/00058/html/pethe.htm* (letöltés 2014. jún. 19.); BATTA István (1882–1926): *A magyar nyelvű fizikai irodalom története 1867-ig*. S. a. rend. a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, GAZDA István vezetésével. (1999.) *http://mek.oszk.hu/05100/05114/pdf/batta_magyar.pdf* (letöltés 2014. jún. 19.)

előfizetésére ajánlkozók közt is „*nemcsak az elméletben hívők, hanem a gyakorlati megvalósítók csoportja*”[35] jelenik meg.

Az előfizetők élén József nádor[36] áll, mellette több egyházi (megyéspüspökök, káptalanok, szerzetesrendek elöljárói stb.) és világi (az Almásy, Amade, Batthyány, Pálffy, Wécsey, Zichy stb. családok tagjai) főméltóság szerepel.

Az egyházi elöljárók, illetve az egyházi javadalmas birtokok tisztikarának tagjai nagyarányú részvétele gyökeresen különbözik attól, mint amit például vizsgálataink során a Széchenyi kezdeményezte Állattenyésztő Társaság támogatói köre kapcsán tapasztaltunk: igaz, hogy ez utóbbi esetében nem annyira a hagyományos egyházi mecenatúra körébe illeszkedő területről volt szó.[37] A földbirtok viszont meghatározó szerepet játszott az egyház ingatlan vagyonán belül feladatai ellátásának gazdasági alapjaként, s így a *res oeconomica* meghatározó fontosságú volt a nagyjavadalmasok (érsekségek, püspökségek, káptalanok) és a szerzetesrendi birtokok tekintetében is.[38] A kisebb településekről előfizetésre jelentkező plébánosok utalnak arra a szerepre, amelyet az ismeretterjesztésben, sőt, kifejezetten a mezőgazdálkodás terén, egyre erősödő módon betöltött az egyház, különösen majd a polgári átalakulás időszakában.

Amint fentebb már említettük, a szülőfalu, Naszály Esterházy-birtok volt, a tatai uradalom tartozéka. A folyóirat megrendelői gyűjtésekor birtokos Esterházy Miklós (1775–1856) gróf[39] három fiának neve ott található az Állattenyésztő Társaságot támogató Esterházyak között is. Az Angyalffy folyóiratát megrendelő Ghyczy Ignác (1799–1870), az uradalom prefektusa „*…nagy nyereség volt az uradalom számára. Rendszeresen továbbképezte magát, lépést tartott a hazai és külföldi agrárirodalommal. Az uradalmi kocsikkal hetenként Pestről és gyakran Bécsből is hozatott könyvei és folyóiratai között, amelyek a forradalomig 14 000 kötetre szaporodtak, és később az Országgyűlési Könyvtár alapját vetették meg, ott voltak az egykorú gazdasági irodalom termékei is. Egyik vezető tagja volt a Gazdasági Egyesületnek.*”[40] Mint az uradalom gazdasági kormányzata irányítójának, feltehetőleg neki köszönhető a MGB egy-egy példányának megrendelése az ekkor egy kézen lévő három uradalom (Tata, Gesztes, Mezőlak) tisztikara, és a tatai uradalomban működő számtartóság részére. Tudjuk, hogy a nagyüzemű majorkodtatás kiépítésével összefüggésben, a gazdasági tisztségviselői továbbképzésére is gondot fordító uradalomban, 1825-ben 5 példányt vásároltak Angyalffy „*gazdaságbéli munkáibul”*.[41] Két példány a főtisztségnél állott rendelkezésre a kezdő alkalmazottaknak, hármat a tiszttartók kaptak meg, mivel „*találtatik mindazonáltal sok jó ezen Angyalfy munkáiban a mellyet használhatnak az Uraság jövedelmeinek nagyobbíttására*.”[42]

A tatai és gesztesi uradalmak tisztikarából emellett személyesen még négyen fizettek elő a lapra, így Angyalffy szűkebb pátriájának számottevő nagybirtoka 7 példányt jegyzett.

Az Esterházyak ifjabb fraknói grófi ága másik — a tataival szoros gazdasági, alkalmanként igazgatási kapcsolatban is álló — dunántúli uradalma, a pápa-ugod-devecseri domínium részéről, a gazdasági főtisztség (az egész birtokállomány élén álló Barcza Ádám director és a pápai prefektus, Bezerédy Mihály) mellett, Polák Ferenc pápai ispán is előjegyezte a folyóiratot. Jellemző, hogy 1835-ben, amikor az uradalom birtokosai felkérték

---

[35] FÜLÖP, 1994. 30.

[36] Emlékeztetünk arra, hogy Angyalffy a Pesten, 1823/24-ben megjelent, *Oeconomie der Landwirtschaft* című munkáját József nádornak ajánlotta. Utal rá BÁSTHY, 1836. 233.

[37] FÜLÖP, 1994. 32.

[38] F. É. M., 1993. 862.

[39] Apja és nagybátyja örököseként, 1811-től kerültek birtokába a tatai és gesztesi uradalmak, s megvásárolta a Győr megyei mezőlaki birtokot is. FÜLÖP, 1994. 33.

[40] SZABAD, 1957. 46-47.

[41] Vsz. a *Grundsätze*… 1823., és az *Oeconomie*… 1823–1824. című kötetekről volt szó. SZABAD, 1957. 53–54.

[42] SZABAD, 1957. 53–54.

Bezerédy jószágkormányzót, adjon véleményt az uradalom és Devecser mezővárosa közötti perben, így fogalmazott: „*Mert minden igaz Hazafinak annál inkább illy nagy Dynastaknak a' legszentebb kötelessége közé tartozik az, hogy alattvalóikat boldogítsák, a' népességet nevellyék 's az által a' Nemzeti elölmentséget eszközöljék*."[43]

A Festetics-birtokot és Angyalffy tanári éveinek színhelyét, a keszthelyi Georgikont, Festetics Györgynek fia és örököse, László gróf (1785–1846) neve jelzi az íven. Az intézmény munkatársait mindössze Angyalffy 1818–1820 közötti tanártársa, Gerics Pál képviseli.[44] Gerics viszonylag rövidebb ideig dolgozott együtt Angyalffyval, hiszen 1820-tól tanulmányútra küldték. A Festetics László által biztosított külföldi utazások célja, a gazdasági tapasztalatszerzés mellett, egyben a keszthelyi uradalom gyapjújának piackeresése volt.[45]

Az itteni érdektelenséget látva, bár továbbra sem zárhatjuk ki Angyalffy Keszthelyről történt távozásának okai közül az alapító családdal keletkezett egyenetlenséget, de arra az ellenszenvre, sőt, felettébb méltatlan hangnemű támadásra is gondolnunk kell, amelyet az 1817-ben megjelentetett, többször hivatkozott kötete kapcsán a jeles kortárs agrárszakírók közül Rumy Károly György (1780–1847) és Pethe Ferenc (1762–1832) levelezésükben, s nyilván szakmai körökben terjesztett véleményükkel is, Angyalffy ellen kifejtettek.[46]

A reformkortól jelentkező, de főként majd az 19. század második felétől szerveződő társulások, egyletek, a kialakuló közgyűjtemények (múzeumok, ill. a közkönyvtárak elődeiként az olvasókörök) is a polgári fejlődés megindulását tanúsítják. A MGB megrendelői listáján szereplő Somogy Vármegyei Olvasó Társaság például 1828-ban alakult meg.[47]

Folyóiratainál Angyalffy jóval sikeresebb volt „*a magyar gazdasági cselédek, s egyéb mezei köznép számára és hasznára 1830-ban Pesten kiadott Juhászkáté című könyvével. Ez a kor pillanatnyi igényeihez igazodott, hiszen a gyapjúkivitel növelése az uradalmak egyik legfőbb törekvése volt*."[48]

Angyalffy Mátyás András 1832. március 9-én, levelező tagjává választotta az 1830-ban megalakult Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia elődje). A társaság létrehozásában jól ismert gróf Széchenyi István kezdeményező szerepe. Angyalffy munkássága elismeréseként, több külföldi gazdasági társaságnak is tagja volt, többek között a morva-sziléziai, bécsi, grazi mezőgazdasági társaságoknak.[49]

Angyalffy 1830/31-ben nyújtotta be kérvényét nemesítő címeres levélért.[50] Folyamodásának köszönhetően, a Helytartótanács által a kérvény elbírálásához a helyi vármegyei tisztségviselőktől kért beszámolókban, fennmaradtak azok az adatok, amelyek

---

[43] FÜLÖP, 2010. 241.

[44] KURUCZ, 1996. 81–83., 90., 99.

[45] KÉL *http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/#top*; *http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/indeXphp?dir=G* (letöltés: 2014. jún. 4.)

[46] PINTÉR, 1987. 38–39. Továbbá, az MTA Könyvtárának Kézirattára őrzi azt az 1817-ben keletkezett levelezést, amelyben „*Professzor Rumy*" és Pethe Ferenc, megsemmisítő kritikát mondanak a megjelent *Grundsätze der Schaafkultur*… kapcsán. A kötetből elsősorban a saját műveikre történő hivatkozásokat hiányolják, s azt a külföldi szakirodalom puszta „*katalógusának*" minősítik: „*Az egész könyvben egy betű sints egyéb hanem valamennyi Juh-auctor van, azokat a' mint látzik, mint valami Catalogusból sorra czitálja… Gróf Festetits György áll a' legelső levelen, mint árpád maradéka vagy a' Haza' fia.*" Emellett, Rumy és Pethe Angyalffynak tulajdonítottak egy Sopronban megjelent, a *Mondolathoz* hasonló gúnyiratot (*paszkvil*). Mindezek alapján, Angyalffy szakmai ellehetetlenítésére kívánták mozgósítani Európa tudományos közvéleményét. *Tudományos Gyűjtemény*, 1818/3. füzet, 1819/7. füzet

[47] KURUCZ, 1996. 82–83.; *http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/konyvtar-muterem-es-iskola-a-dozsa-gyorgy-utcai-villaban-470164* (letöltés 2014. júl. 16.)

[48] KURUCZ,1996. 20.

[49] A fellelt, díszes, taggá fogadási oklevelek: a bécsi (1818), a grazi székhelyű stájer (1819), a Hannoveri Királyság (1821), és Ettlingen, Badeni Nagyhercegség (1823) mezőgazdasági társaságok részéről.

[50] „*Angyalfy-Mátyás-András. Nemességi kérvény. 1830, 1831. Honos: Komárom vm. Birtok: nincs adat*" MNL OL A 131 Illésy-féle családtörténeti cédulagyűjtemény. *http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/a-131-illesy-fele-csaladtorteneti-adatbazis/informacio* (letöltés 2014. júl. 20.)

Angyalffy tatai és ekecsi gazdálkodására vonatkoznak. Tatán az Esterházy-uradalomtól ún. *inscriptionális* házat „*tulajdon képpen birt*” a hozzá tartozó egész telek utáni szántóföldekkel. Az ilyen típusú birtokot az uradalomban zömmel az uradalmat irányító tisztikar tagjai kapták, érdemdíjazásként. Az *inscriptio* mentes volt a jobbágyi kötelezettségek alól. Angyalffy ezt a birtokát eladta, s a mezővárosból elköltözött. Amíg Tatán élt, szorgalmasan művelte földjét, és a helyes gazdálkodásra tanította, s a maga földje művelésének példájával oktatta az itteni jobbágyokat. Elmagyarázta, melyek a leginkább hasznot hajtó gazdasági ágak, mi az ésszerű gazdálkodás rendje, illetve azt, hogy miképp lehetséges kevesebb költséggel, a lehető legjobb módon földjeiket javítani.[51]

Ekecsen (ma: Okoč, Szlovákia), amíg a községben lakott,[52] szorgalmasan folytatta a mezei gazdaságot és „*a mennyire a Határnak vizes és lapányos fekvése engedte, a Birka Tenyésztésben sikeres elöl menetelt tett… a Mezei Gazdaságnak minden ágait értette*.”[53]

Angyalffy 1836-ban bocsátotta ki *Közönséges baromorvosi könyv*… című munkáját. A kötetet joggal tekinthetjük az első magyar állatorvosi[54] szakkönyvnek.

***

Angyalffy Mátyás Andrásnak a magyar mezőgazdaság javítása terén kifejtett, s a magyar agrár-szakirodalmat jelentősen gazdagító küzdelmes, anyagi nehézségekkel végigkísért munkája Pozsonyban ért véget, ahol 1839 márciusában, 63 éves korában hunyt el.[55] Balásházy János nekrológjában Angyalffy elméleti munkásságát, jobbító törekvéseit összeköti az ország társadalmi/gazdasági előrehaladásának feltételeivel, több megbecsülést követelve a közjó érdekében fáradozó tudósok részére.[56]

**Rövidítések**

| | |
|---|---|
| KÉL | Keszthelyi Életrajzi Lexikon |
| MAÉ | Magyar Agrártörténeti Életrajzok |
| MÉL | Magyar Életrajzi Lexikon |
| MG | Mezei Gazda |
| MGB | Mezei Gazdák’ Barátja |
| MKL | Magyar Katolikus Lexikon |
| MMgMK | Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei (Budapest) |
| MMgMKt | Magyar Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára (Budapest) |
| MNL OL ETL | Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Esterházy család tatai levéltára |
| MTA | Magyar Tudományos Akadémia |

[51] „*…példájárol, valamind szoval is oktatta az it lévő Jóbágyságot*.” MNL OL C 84 Helytartótanácsi Levéltár. Magyar Királyi Helytartótanács, Departamentum Gremiale Ordinarium, 1786–1848. Fasc. 86. p. 4. Tata, 1831. jún. 7.

[52] Itteni gazdálkodását „*A-y úr*”, bérelt földön, 1810–1814 között folytatta. *Tudományos Gyűjtemény*, a Csallóköz leírása

[53] MNL OL C 84 Helytartótanácsi Levéltár. Magyar Királyi Helytartótanács, Departamentum Gremiale Ordinarium, 1786–1848. Fasc. 86. p. 5. Komárom, 1831. jún. 1.

[54] 1787-ben, II. József rendelete nyomán jött létre az állatgyógyászati tanszék a pesti egyetem orvosi karán, ill. 1790-től megvalósult az Állatgyógyászati Intézet. Eddigi ismereteink szerint, Angyalffy ezeknek nem volt hallgatója, ám a korabeli gazdasági szakírókhoz hasonlóan (akik ugyancsak nem voltak állatorvosok a szó szoros értelmében), munkái részét képezték az állatgyógyászati tanácsok.

[55] A 3. jegyzetben bemutatott halotti anyakönyvi bejegyzés szerint, az agyvérzésben elhunyt Angyalffyt a szegények temetőjében temették el. Pozsonynak egy 1894. évi, részletes, a városrészeket, jeles épületeket stb. feltüntető, szép kiállítású térképe még jelzi a temetőt (a Nagyszombatra vezető út irányában, a „C*s. és kir. katonai temető*” mellett), „*Szegények temetője*” megjelöléssel.

[56] BALÁSHÁZY,1846. 78.

**Irodalom**


BALÁSHÁZY, 1846. BALÁSHÁZY János: *Emlékbeszéd Angyalffy Mátyás András felett.* 1846. Magyar Tudós Társaság Évkönyve VII.

BÁSTHY, 1836. BÁSTHY József: *Magyarok emléke, a vélek rokon s azon egy kormány alatti nemzetekével 1526 óta*. 1. k. Buda, 1836.

FÜLÖP, 1994. FÜLÖP Éva: *Az Esterházy-család tagjai, mint az „Állattenyésztő Társaság" támogatói*. *LIMES*, Tatabánya, 1994. 3. sz. 29–40.

FÜLÖP, 2000. FÜLÖP Éva: A tata-gesztesi Eszterházy-uradalom a XVIII. század első felében. Naszály 1745. évi contractusa. In: *Hagyomány és történelem. Ünnepi kötet Für Lajos születésnapjára.* Szerk. GEBEI Sándor. Eger, 2000. 101–117.

FÜLÖP, 2010. FÜLÖP Éva Mária: A Pápa-Ugod-Devecseri uradalom és gróf Esterházy Miklós /1775–1856/ 1829. évi birtokegyezsége unokatestvéreivel. In: *Uradalmak kora*. Szerk. SZIRÁCSIK Éva. Salgótarján, 2010. 237–262. Discussiones Neogradienses 10.

FÜLÖP, 2015. FÜLÖP Éva Mária: *„Kedves hazámfiai, mozdulni kell…" Egy elfeledett georgikoni: Angyalffy Mátyás András (1776–1839).* MMgMK 2013–2015. Budapest, 2015. 67–104.

JAKUS Lajos: *Szűrcsapók Tatán a XVII–XX. században*. Tata, 1992. 12–53. Tata Barátainak Köre Tájékoztatója XIV.

JUHÁSZ, 2005. JUHÁSZ Dezső: *Névmagyarosítás és nemzeti romantika*. *Magyar Nyelv*, CI. évf. 2005. június 2. sz. 196–202. *http://www.c3.hu/~magyarnyelv/05-2/juhaszd.pdf* (letöltés 2016. máj. 11.)

KAPOSI, 2015. KAPOSI Zoltán: A magyarországi gazdaság a 18. század végén. In: *Nagyváthy János 260. Tanulmányok Nagyváthy János „Közönséges Instructio" című könyvéről.* Szerk. TÓTH Éva–LUKÁCS Gábor. Keszthely, 2015. 10–23. Georgikon Kiskönyvtár 27.

KÉL, 2010. *Keszthelyi Életrajzi Lexikon*. Szerk. PAPPNÉ BEKE Judit et al. Keszthely, 2010.
*http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/#top;*
*http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/index.php?dir=A* (letöltés: 2014. jún. 4.)

KURUCZ, 1996. KURUCZ György: A Georgikon alapításától 1848-ig. In: FEHÉR György–KURUCZ György–ZSIDI Vilmos: *Georgikon 200. I. Emlékkönyv a Georgikon alapításának 200. évfordulójára*. Szerk., összefogl. FÜLÖP Éva Mária. Keszthely, 1996. 9–129.

MÉL *Magyar Életrajzi Lexikon*. *1000–1990*. Főszerk. KENYERES Ágnes. Budapest, 2001.
*http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html* (letöltés 2014. máj. 13.)

MKL, 1993. *egyházi birtok* (szócikk, F.[ülöp] É.[va] M.[ária]). *Magyar Katolikus Lexikon*. Főszerk. DIÓS István. Budapest, 1993. II. 862–881.

PINTÉR, 1987. PINTÉR János: Angyalffy Mátyás András (1776–1839). In: *Magyar Agrártörténeti Életrajzok.* A–H. Szerk. FÜR Lajos–PINTÉR János. Budapest, 1987. 37–39.